

MINORITĂȚI DIN CRIȘANA ȘI MARAMUREȘ

LIVIU MĂRGHITAN

Spațiul geografic de la est de marele afluent al Dunării din această zonă, Tisa, râu a cărui denumire este de sorginte dacică, *Pathisus*¹, prezintă o interesantă particularitate etno-economică. Longitudinal, într-o înlanțuire simetrică față de menționatul curs de apă și poalele vestice ale Munților Apuseni, la distanță de circa 120 km unul față de altul, au apărut încă din zorii epocii feudale importante centre economice și sociale, orașele Sighet, Satu Mare, Oradea și Arad. Geneza acestora², detaliu de mare însemnătate istorică, nu a avut loc ca urmare a unor *întemeieri* dictate de voința unor potențați regali, ci aceste orașe s-au constituit *ca de la sine* prin polarizarea în respectivele puncte a intereselor economice, de viață, ale populației locale de pe o anumită rază teritorială, corespunzătoare aproximativ unui pătrat cu latura de circa 90 – 100 km. Aceasta înseamnă că pe o suprafață de 10.000 km² ființase un considerabil număr de așezări umane de categorie rurală a căror viață economică se concentra într-un anume punct teritorial în care se adunau periodic pentru schimburi de produse naturale sau finite (meșteșugărești). Și, după o anumită perioadă, acel loc central, propice schimburilor de mărfuri, capătă o pondere economică care îi permite să evolueze de la faza de așezare rurală la aceea de centru urban.

Dar pentru ca procesul de urbanizare să se fi putut desfășura relativ unitar în spațiul celor două ținuturi de la est de Tisa, Maramureșul și Crișana, se

¹ Cea mai recentă contribuție privind importanța în antichitate a cursurilor de apă Tisa și Mureș este: Mărghitan, Liviu, *Strabon și râurile Daciei preromane*, comunicare la sesiunea anuală a Muzeului Județean Arad, decembrie 1995 (în curs de publicare).

² Lupaș, I., *Realități istorice în Voivodatul Transilvaniei, sec.XII–XVI*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, VII, 1936–1938, p.10–85. Studiul este reluat de autor în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol.II, Cluj, 1940, p.3–32; Roșu, Titus I., *Oradea – cetatea Bihor*, Oradea, 1992.

presupune că în toată aria teritorială aici în discuție exista și o masă omogenă de locuitori stabili, a căror muncă pentru câștigarea existenței crea cantități deloc neglijabile de felurite produse ce se cereau valorificate periodic în niște locuri bine stabilite și știute de către toți cei interesați. Or, în secolul în care apar documentar centrele urbane dintre Apuseni și Tisa, și anume veacul al XII-lea³, *unica și masiva* populație din zonă care se îndeletnicea cu cultivarea pământului și practicarea meșteșugurilor așa-zis casnice (olărit, dulgherit, fierărit, țesut, tors etc.) era cea românească.

Așadar, chiar dacă în acele puncte urbane incipiente se instaurase prin forță o pătură a aristocrației militare maghiare și reprezentanți eclesiastici ai catolicismului, adevărații întemeietori ai orașelor din aceste ținuturi, ca de altfel în întreaga Transilvanie, au fost miile și miile de țărani români din sutele de sate ce gravitau economicște în jurul nucleelor urbane menționate mai sus.

Faptul că lucrurile s-au desfășurat în felul presupus de noi își află o confirmare lingvistică de mare relevanță. La venirea **ungurilor** în valea Someșului inferior, din mulțimea de sate ale ținutului un anume *sat* devenise deja mai important economicște decât celelalte, fiind chiar denumit ca atare de către localnicii vorbitori de idiom latin. Întrucât pentru acel perimetru localitatea centrală era *unică* și de către toți știută n-a fost necesar să i se dea un nume aparte față de satele din aria înconjurătoare, de care nici nu se deosebea prea mult ca tramă stradală și aspect edilitar. Trăsătura definitorie care se contura cu mai multă claritate era aceea că satul în cauză era mai *mare*, poate nu atât ca extindere ci ca rol comercial și meșteșugăresc, poate și eclesiastic, față de alte sate de pe valea Someșului. Această denumire autolitonă de *Satu Mare* a fost preluată *ad litteram* și de către mai recenteii veniți pe acele meleaguri, unгурii, sub formă ușor stâlcită, *Satmar*. În alternativa că acel proces de constituire a marii așezări preurbane s-ar fi petrecut în mijlocul unei aglomerări de sate ungurești ar fi fost firesc ca românii, veniți relativ târziu și în grupe insignifiante de păstori, așa cum pretinde în mod eronat (sau mai bine zis *eronat*) istoriografia ungară din ultimul secol⁴, să nu fi putut să impună "majoritarilor maghiari" numele românesc Satu Mare. Mai degrabă asimilau prezumptiva denumire ungurească de Nagy Falu și în cel mai bun caz orașul ar fi avut două denumiri "paralele" Nagy Falu, și în pronunție românească Noghifalău sau eventual altă formă derivată din termenul de bază. Dar, așa cum se cunoaște, cei

³ *Ibidem.*

⁴ În secolul al XIX-lea istoriografia ungară "dădea crezare" relatărilor din *Cronica notarului anonim* pe care actualmente fie că le contestă, fie le ignoră, după cum ignoră rezultatele cercetărilor arheologice.

ce au asimilat potrivit pronunției fino-ugrice numele Satu Mare n-au fost românii ci maghiarii.

În decursul evului de mijloc și până în veacul al XIX-lea în spațiul românesc vest-transilvan, respectiv în cele două ținuturi istorice Maramureș și Crișana, s-au așezat, stabilit și conviețuit, în raporturi politice, religioase, lingvistice și nu în ultimul rând economice, de relativ bună conviețuire, o serie de minorități naționale venite din diverse părți ale continentului european. Ca raport numeric este bine de precizat că pe toată durata de un mileniu, nicidecum totalitatea minorităților nu a depășit procentual populația autohtonă românească, aceasta menținându-se constant⁵, de la un secol la altul în procentaj de peste 65–70%.

Veniți și stabiliți în enclave printre așezările românești, maghiarii au pătruns în Bihor în secolele al-IX^{lea} – al X^{lea}. Aceștia nu au fost asimilați, dar nici nu au putut să anihileze elementul etnic românesc. Una dintre cauzele rezistenței etniei de sorginte daco-română la încercările de asimilare, care n-a fost relevată până în prezent de către istoriografia de după 1944, decât tangențial, era credința de rit ortodox. Maghiarii, catolici în primele secole de la așezarea în părțile transilvane, au pierdut pe parcursul timpului acea forță a unității de credință, care în evul mediu avea o însemnătate incomensurabilă, prin trecerea unor grupuri la *erezii* timpului, luteranismul și calvinismul. Românii au rămas fideli ai bisericii orientale, respingând cu fermitate toate ingerințele culturale din afară.

Încă un detaliu semnificativ, în tot teritoriul aici în discuție nu există, mare sau mică, absolut nici o localitate în exclusivitate ungurească, nici măcar un cartier orășenesc populat în totalitate de minoritatea maghiară, șvăbească sau slavă (ucraineană, ruteană, slovacă, cehă etc.).

Relațiile interetnice, după valul năvălirilor din secolele al X-lea și al XI-lea, s-au consolidat, noii veniți încadrându-se economicște prin trecerea la activități productive stabile. Dacă relațiile de conviețuire româno-ungare în Transilvania istorică sunt bine formulate în lucrări de specialitate, se cuvine să facem o incursiune mai de detaliu în ceea ce s-a petrecut după ce Crișana și Maramureșul au revenit României Mari.

În virtutea unei conviețuiri de un mileniu într-un mediu preponderent românesc, pentru majoritatea populației maghiare tranziția de la Imperiul Austro-Ungar la statul românesc n-a reprezentat o traumă politică, religioasă

⁵ Referitor la numărul populației românești în Transilvania vezi: Dragomir, Silviu, *La Transylvanie avant et après l'arbitrage de Vienne*, Sibiu, 1943; Moga, I., *Les Roumains de Transylvanie au Moyen Age*, Sibiu, 1944; Filipășcu, Al., *Le Maramureș*, Sibiu, 1944

sau psihologică. Nu s-a înregistrat în nici o localitate din Maramureș și Crișana (nici din alte zone transilvănene) nici un exod de populație spre statul ungar. De asemenea, nu s-au petrecut nici masive opoziții ale unor grupuri de localități care să-și revendice pe cale violentă sau prin acțiuni juridice neincluderea în frontierele nou stabilite ale României. Dimpotrivă, în cazul orașului Oradea, s-au făcut demersuri colective pe lângă forțele militare românești, care se opriseră la Ciucea, să iasă din inerție și să se instaleze în urbea de pe Crișul Repede mai înainte ca acest centru să fie invadat de "bandele roșii" ale lui Bela Kun⁶, românii fiind primiți ca veritabili salvatori ai populației maghiare a Oradei.

Un alt exemplu al relațiilor de normalitate a conviețuirii româno-maghiare îl avem dintr-o perioadă tensionată politic și militar când Ungaria făcea presiuni pentru realipirea Transilvaniei. Cu circa doi ani⁷ înainte de acel funest 30 august 1940, Ungaria horthystă a pus la cale un vast program diversionist antiromânesc bazat pe utilizarea masei maghiare din România. Astfel organizația *Vânătorii turanici* a inițiat din Ungaria misiuni subversive împotriva României prin infiltrarea de echipe în vederea unor acțiuni de spionaj, agitații antiromânești de masă, alarmism, defetism etc. Dar, în teren, rezultatele au fost aproape nule deoarece maghiarii din România nu au putut fi împinși spre fapte nesăbuite împotriva conaționalilor majoritari – românii. În anul 1938, un oarecare diversionist Kopf Karol, de fapt un ofițer german angajat de Budapesta, a înființat organizația subversivă cunoscută de siguranța românească sub numele de *Grupul terorist-fascist Satu Mare*. S-a reușit, dintr-un oraș de circa 70.000 de locuitori, dintre care cam 30.000 erau maghiari și șvabi, să se racoleze doar 31 de persoane, număr insuficient pentru punerea în aplicare a complexului plan de sabotaje, mitinguri, incendieri de obiective industriale etc. S-a încercat apoi crearea unor nuclee teroriste similare la Arad, Baia Mare, Mediaș, Brașov, Alba Iulia și în alte orașe în care locuia și populație de naționalitate maghiară, dar operațiunea nu s-a încheiat cu rezultatul dorit deoarece cetățenii cărora li s-a propus colaborarea au refuzat să adere la această gravă acțiune iredentist fascistă⁸.

⁶ Borcea, Liviu, *Agonia – Oradea, 1919, jurnal ianuarie-aprilie*, Oradea, Editura Cogito, 1992.

⁷ La acea dată Germania și Italia au impus României un arbitraj privind divizarea Transilvaniei, partea de nord-est a acestui ținut revenind Ungariei horthyste. Mutând granița Ungariei pe crestele Carpaților răsăriteni Hitler a urmărit în fapt asigurarea trecătorilor în războiul pe care urma să îl declanșeze.

⁸ Breștoiu, Horia, *O istorie mai puțin obișnuită*, București, Editura politică, 1987, p.93-95. Din lucrarea citată mai rezultă că din organizațiile înjghebate pe teritoriul românesc n-au făcut parte oameni din masa maghiară, ci numai din elita intelectuală care visa reînvierea Imperiului Austro-Ungar. La Oradea activau preoții catolici Osvald Ianoș și Hossu Ladislau; la Cluj era

Este de notat că în Crișana și Maramureș⁹ nu s-au comis nici după Dictatul de la Viena acțiuni deosebit de grave împotriva românilor din mediul rural și nici nu s-au incendiat bisericile ortodoxe. Excesele, care pe alocuri au existat totuși, erau săvârșite nu de maghiarii localnici ci de membri ai faimoasei *Rongyos Gard* (Garda Zdrencăroșilor) compusă din elementele declasate, originare din afara teritoriului transilvan.

În spațiul Crișanei și Maramureșului situația s-a menținut relativ calmă în acele tulburi vremi din 1940 – 1944 dintr-o multitudine de cauze mai vechi. Una dintre acestea a fost îndelungata și marea toleranță românească privind religia conaționalilor maghiari, fără discriminări față de catolici, luterani sau calvini. Nu se cunosc în istoria Transilvaniei cazuri în care să fi avut loc răbufniri religioase ale majoritarilor ortodocși soldate cu distrugerii de locașuri de cult sau pogromuri. Dimpotrivă, în fiecare sat și comună în care fînțau două sau chiar patru categorii de biserici, toate erau privite cu cuvenita evlavie de către români¹⁰. Dar nu numai factorul religios a contribuit la o amiabilă conviețuire româno-maghiară, ci și alte aspecte de viață socială. România de după anul 1919 nu a procedat la alungarea funcționarilor publici vorbitori de limbă maghiară, n-a interzis existența unei prese libere, a circulației cărților și a desfășurării manifestărilor folclorice tradiționale maghiare. N-a fost nicidecum stăvilit accesul tinerilor la învățarea de meserii sau la școlile de grad secundar și superior. Nici măcar în școlile de pregătire a cadrelor armatei române nu era vreo opreliște pentru cetățenii români de naționalitate maghiară de a urma astfel de instituții pregătitoare în cariera armelor.

Este important că după anexarea părții de nord-est a Transilvaniei de către Ungaria nu s-au întâmplat cazuri de solicitări în grupuri de a se strămuta din Ardealul românesc în cel vremelnic devenit ungar. Exemplificăm prin cazul orașelor Chișineu și Oradea, cel de-al doilea intrând în componența Ungariei. Deși Oradea se afla doar la 60 km de Chișineu și o mutare a domiciliului nu era

angajat în mișcare Pocz Mihai, inginer la Căi Ferate; Odorhei, prelatul franciscan Deszo Ipolit; Baia Mare, preotul evanghelist Readay Carol; Harghita, negustorul angrosist Wilhelm Juliu; Târgu-Mureș, directorul gimnaziului catolic Anghi Dyonis... și lista ar putea continua.

⁹ Dragoș, Vasile, *Eroii de la Moisei – maramureșeni și mureșeni*, în *Marisia*, V, 1975, p.387–391. Rezultă că oribilul asasinat a fost săvârșit de către o unitate de jandarmi unguri, nu de maghiarii din zona Vișeu – Borșa.

¹⁰ Referitor la viața religioasă a maghiarimii din Transilvania vezi: Horwath Walter, *Zur Geschichte der Kirche von Rodeen – Siebenburgen*, în *Deutsche Politische Hefte aus Grossrumänien*, Sibiu, an.V, nr.10, 1925, p.22 și urm. Materiale mai cuprinzătoare pot fi găsite la György, Lajos, *Az erdelyi magyar iradalom bibliographia (1919–1921)*. Cluj, Editura Minerva, 1926, p.71. Bibliografie mai recentă nu există din știutele cauze ce au dominat istoriografia de după al II-lea război mondial.

deosebit de dificilă, familiile maghiare din Chișineu au rămas în intervalul 1940–1944, și evident și după această dată, în urbea lor natală.

Se poate considera că aceeași situație s-a menținut și după cel de-al doilea război mondial, când în anii 1945–1947 România a permis naționalităților să părăsească țara spre a se stabili în locurile de origine a strămoșilor, maghiarii au rămas pe loc, continuându-și modul specific de viață socială și spirituală.

După maghiari, minoritatea cea mai numeroasă în aria aici comentată au fost șvabii, așezați atât în sudul Crișanei cât și în zona Sătmarului. Aduși în mai multe rânduri din părțile francofone din vestul statelor germane, au întemeiat localități rurale înfloritoare, dar n-au fost într-atât de numeroși încât să poată forma o așezare de tip urban. Regimul austro-ungar a manevrat în așa fel lucrurile încât noii veniți în secolul al XVIII-lea în Banat și Crișana să nu mai poată beneficia de învățământ în limba maternă, punându-li-se la dispoziție doar școli în limba germană. În acest fel după a doua generație și-au pierdut limba de sorginte latină, începând să vorbească într-un dialect *sui-generis* german¹¹. Au avut și au în viața ținutului un rol economic, care prevalează la ei față de factorul cultural-spiritual. Cu toate că existase posibilitatea în cadrul României de după anul 1919 să urmeze orice tip de școală, covârșitoarea majoritate s-a orientat spre deprinderea unor meserii.

A existat și presă în limba *națională*, constând din câteva titluri de ziare în care erau dezbătute aspecte ale vieții cotidiene. După 1940 au fost luați sub "ocrotirea" celui de-al III-lea Reich care i-a înrolat cvasiforțat în armata germană. Spre a scăpa de funesta includere în agresiva și severa oștire a fost o adevărată *bătălie* a șvabilor de a fi înrolați în armata românească. Nu puțini dintre șvabi au servit cu onoare și devotament în oștirea română, luptând cot la cot cu românii până în apropiere de capitala Cehoslovaciei. De îndată ce pe teritoriul Transilvaniei s-au instalat comandamentele armatei sovietice, începând cu lunile octombrie–noiembrie 1945, din dispoziția acestora asupra etnicilor germani plana pericolul deportării în lagărele de muncă din imperiul stalinist. Autoritățile românești au venit în ajutorul multora dintre șvabi schimbându-le actele de naționalitate prin care aceștia deveniseră peste noapte *maghiari*. Firește că au fost și o serie de deportări ale șvabilor deoarece nu era posibilă această manevră administrativă la scara întregii comunități, pentru că și

¹¹ xxx, *Das Deutschen im Komitat Bihar*, în *Duetsche Politische Hefte aus Grossrumänien*, Sibiu, an.V, nr.3–4. 1925, p.17–19.

sovieticii aveau sursele lor de informații privind situația etnică a zonelor ocupate de ei¹².

Dintre șvabii din Crișana au emigrat în Germania un număr destul de mic, îndeosebi intelectuali și unii meseriași. Marea masă a șvabilor ce se îndeletniceau cu agricultura și creșterea vitelor a rămas în România și își duce viața conform tradițiilor lor de cultură și civilizație.

Slovacii, cea de-a treia minoritate națională din Crișana, au fost aduși în fostul comitat al Aradului în 1802–1803. Erau originari din zona de sud-est a Bratislaviei. Mai apoi, vreme de circa treizeci de ani, s-au stabilit și alte grupuri de familii slovace care au primit terenuri arabile în comitatele Bekeș, Csongrad, Zarand și Bihor. Nu au fost catolici ci erau adepți ai învățăturilor lui Martin Luther.

În Bihor s-au așezat și enclave de **cehi-horniaci** aduși ca specialiști în exploatarea pădurilor. Și aceștia erau de religie luterană. Se pare că principala cauză a strămutării slovacilor și cehilor de către Curtea imperială vieneză a fost tocmai aderarea respectivilor la luteranism, compatrioții lor rămași în ținuturile slovace și cehi fiind catolici.

În mediul rural, dominat etnic de către români, slovacii și cehii au aflat un climat favorabil de evoluție. Încercările de a-i maghiariza au fost, dacă nu stăvilite, cel puțin serios atenuate prin ralierea la cauza slovacă și cehă a românilor din vestul Transilvaniei. Presa românească din orașele Crișanei din ultimele două decenii ale secolului trecut și primul deceniu al veacului nostru avea o rubrică permanentă de informații intitulată *De la slovaci*¹³.

Deja în 1901 slovacii erau organizați politicește prin filialele Partidului Național Slovac care intrase într-o serie de alianțe politice cu Partidul Național Român¹⁴, ambele partide abandonând vechea și păgubitoarea tactică a *pasivismului politic*¹⁵.

¹² Despre excesele sovieticilor în privința internării în lagăre de muncă a unor oameni a căror origine etnică era unica așa-zisă vină, constând în faptul că erau de o îndepărtată sorginte germanică, până în stadiul actual al istoriografiei nu există nici un fel de bibliografie. Calvarul șvabilor în Uniunea Sovietică trebuie să fie subiect de cercetare în viitorul apropiat.

¹³ Vezi colecția ziarelor arădene *Tribuna și Românul*; Adamic, Pavel, *Colaborarea româno-slovacă în lupta de eliberare națională la începutul secolului al XX-lea*, în *Ziridava*, XI, 1979, p.389–394.

¹⁴ Krajevcic, Milan, *Politica slovacă în Europa Centrală* (Slovenska politicka o Centrahoe Europe), Bratislava, 1971, p.272; Podrimavski, Michal, *Partidul Național Slovac în activitatea electorală din 1901*, în *Scieri istorice (Historicki Casopis)*, nr.4, 1978, p.409.

¹⁵ S-a presupus că dacă naționalitățile din Imperiul Austro-Ungar nu vor lua parte, în mod protestatar, la viața politică guvernele de la Budapesta vor adopta o atitudine conciliantă față de slavi și români. Dar, dimpotrivă, fără o opoziție politică, guvernării unguri și-au intensificat măsurile de represiune națională. În fața acestei situații s-a revenit la o politică combativă a partidelor naționale ale românilor, slovacilor și sârbilor.

Colaborarea românilor pe planul noii orientări politice cu slovacii a deschis noi orizonturi în sensul dezvoltării legăturilor devenite tradiționale dintre aceste două națiuni asuprite din Ungaria. Cunoscutul politician român Eugen Brote (1850–1912) a întreprins și o călătorie prin localitățile cu populație slovacă din Ardeal, continuându-și drumul până în Slovacia, spre a explica necesitatea reactivării vieții politice¹⁶.

În vechea monografie *Istoria Nădlacului vechi și nou*, elaborată de preoții luterani Daniel Zajac și Ludovit Haan, lucrare ce ne-a fost oferită spre consultare, se relevă conviețuirea armonioasă a slovacilor cu românii, care își adresau reciproc în discuțiile purtate respectabilul apelativ de *frate*.

Rezultatul concret și hotărâtor pentru soarta multora dintre generațiile viitoare ale slovacilor din sudul Crișanei a fost solicitarea din aprilie 1919, ca localitatea Nădlac și celelalte sate ce îi aparțineau să se unească cu România. La delimitarea frontierei româno-ungare, linie care aici urma să despartă comuna în două, slovacii nădlăcani au luptat cu înverșunare în fața comisiei aliate, ca în întregime localitatea lor împreună cu întregul extravilan pe care îl posedă să intre în componența statului român¹⁷.

Un veritabil eșec l-au suferit, în intervalul anilor 1938–1940, încercările de atragere a slovacilor și cehilor din România la o organizație naționalistă creată în Slovacia de către abatele Hlinca. Au luat ființă în localități populate și de slovaci, între care cea mai importantă este orașul Nădlac, filiale ale respectivului partid politic, însă slovacii și cehii din România au refuzat colaborarea. Nedispunând decât de câteva elemente declasate social organizațiile respective s-au autodizolvat.

În septembrie 1944 Nădlacul, precum și celelalte localități cu populație slovacă, mai mult sau mai puțin numeroasă, Pereagul Mare, Pereagul Mic, Turnu, Sederhat, Șeitin, Semlac și Pecica au fost ocupate timp de două săptămâni de către armata ungară. Unitățile de grăniceri români au rămas încercuite și și-au apărut sediile pichetelor. Pe toată durata luptelor ostașii

¹⁶ Dan, Mihail, *Românii și slovacii de-a lungul veacurilor*, în *Transilvania*, Sibiu, 1944, nr.3, p.248 și următoarele.

¹⁷ Cu prilejul desfășurării manifestării științifice și culturale complexe *Zilele culturii slovace*, care are loc, alternativ, în fiecare an la Nădlac (jud. Arad) și Budoii (jud. Bihor), într-o comunicare prezentată la sesiunea științifică (mai 1994) un reprezentant al minorității slovace din Ungaria a făcut următoarea remarcă: "Generația actuală a slovacilor din Nădlac nu va putea niciodată recompensa îndeajuns pe bunicii care au insistat ca aceste locuri să aparțină României. Aici, acum, aveți o casă de cultură, un liceu, o cuprinzătoare bibliotecă, posibilitatea materială de a face anual timp de o săptămână o frumoasă manifestare culturală, aveți formații care cântă și dansează slovăcește! Pe când noi, cei din Ungaria, nu mai avem numele nostru slovăcesc, nu am făcut școală în limba natală, pur și simplu am fost deznaționalizați".

români erau aprovizionați în timpul nopții cu hrană, apă, muniție din depozitul din Nădlac (care n-a fost descoperit de horthyști), deopotrivă de români și slovaci. După înfrângerea armatei ungaro-germane la Păuliș, în retragere, ungurii îi îndemnau pe locuitorii satelor să pornească pe drumul exilului spre a nu fi ocupați de către armata sovietică. Nici o familie de slovaci nu s-a hazardat într-o astfel de riscantă părăsire a României.

În 1947, la intervenția diplomatică a statului Cehoslovac care avea mare nevoie de noi locuitori pentru *zona sudetă* din Cehia (care fusese *curățată* de etnicii germani) România a aprobat repatrierea în Cehoslovacia a celor ce își exprimau o astfel de opțiune. Spre neplăcuta surpriză a delegației cehe, numărul celor pe care i-au putut racola a fost de-a dreptul insignifiant (mai puțin de 100 de persoane din cei 7.000 de slovaci din Nădlac) și absolut toți fără nici o calificare profesională.

Nici după 1989 nu s-au înregistrat plecări masive ale slovacilor din Crișana (nici ale cehilor), ci au preferat să se încadreze fiecare după propria-i capacitate în economia tranzitorie de piață din patria lor adoptivă, România, unde funcționează 38 de școli cu limba de predare slovacă și cehă, în care sunt școlarizați circa 1.500 de elevi.

În partea de nord a Crișanei și mai cu seamă în Maramureș viețuiește de secole împreună cu românii minoritatea **ruteano-ucraineană**. Majoritatea s-au stabilit în jurul orașului Sighet, mai cu seamă în vremea războaielor pentru divizările Poloniei.

Câtă vreme au aparținut Imperiului Austro-Ungar asupra lor s-au exercitat felurite forme de deznaționalizare, dar fiind comunități etnice închise, de credință ortodoxă, efectele acelei politici nu au fost prea vizibile. Acest fapt a fost posibil și datorită detaliului că încă din feudalismul timpuriu ținutul Maramureș și-a păstrat de-a lungul timpului o largă autonomie limitând la maximum imixtiunile statului ungar¹⁸. În felul acesta și situația naționalităților conlocuitoare cu românii era mult ușurată, deoarece aceștia din urmă nu au nutrit nicicând ideea de a asimila în mod deliberat minoritățile cu care au conviețuit. Deși învecinarea românilor cu rutenii este consemnată¹⁹ documentar la 1246, nu se cunosc în documentele vremii confruntări militare majore între cele două comunități. Dimpotrivă, români și ruteni se aflau în cadrul aceleiași

¹⁸ Moga, Ion, *Voivodatul Maramureșului. Probleme istorice și chestiuni de metodică științifică* – recenzie la studiul lui Filipașcu, Al., în *Anuarul Institutului de Istorie Națională, Sibiu*, 1945, p.569.

¹⁹ Pascu, Ștefan, *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. al XIII-lea – al XIV-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională, Sibiu*, 1945, p.159.

oștiri a regelui Boemiei, care la 1276 se împotriva încercării de expansiune spre nord a ungarilor²⁰.

Buna conviețuire româno-ruteană și-a spus cuvântul și după încheierea celui de-al doilea război mondial, când, în partea de nord a Transilvaniei și a Maramureșului, după alungarea fasciștilor, acest spațiu nu a fost restituit României căreia îi fusese răpit prin Dictatul de la Viena, ci a fost pus sub administrația armatei sovietice. În acele luni au existat din partea *aliatilor ocupați* tendințe de a îndemna minoritatea slavă din ținut să organizeze mișcări de masă în favoarea alipirii nu la România, ci la Uniunea Sovietică. Evident, rutenii și ucrainenii care mai cunoșteau gulagurile staliniste nu s-au raliat acelei *prietenești cerințe*, optând pentru a rămâne în România.

²⁰ Sacerdoțeanu, Aurelian, în *Arhivele Olteniei*, vol.XIII, p.285, unde afirmă pe baza unei lecturări eronate a textului izvorului informațional *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, vol.XXII, p.525 că războiul respectiv s-a desfășurat în anul 1277.